АСЭНСАВАННЕ ПАДЗЕЙ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ Ў РУСКАЙ І БЕЛАРУСКАЙ ПАЭЗІІ (НА МАТЭРЫЯЛЕ ВЕРШАЎ Р. РАЖДЗЕСТВЕНСКАГА, Я. ЕЎТУШЭНКІ, А. ВЯРЦІНСКАГА І Я. СІПАКОВА)

І. М. Мішчанчук (Мінск, Беларусь)

Вялікая Айчынная вайна стала агульначалавечай катастрофай для ўсіх славянскіх народаў. Да асэнсавання яе трагізму спрычыніліся прадстаўнікі розных пісьменніцкіх пакаленняў (перадваеннага, ваеннага, пасляваеннага і пазнейшых), але асаблівае месца яна займае ў творчасці так званых дзяцей вайны, у рускай літаратуры іх называюць шасцідзясятнікамі, а ў беларускай – філалагічным пакаленнем. Горкая памяць пра перажытае / выпакутаванае падчас крывавай фашысцкай навалы доўга не адпускала тых, хто нарадзіўся або рос пад гарматнымі стрэламі. Драматычнага вопыту, «які імі, дзецьмі па ўзросце, быў набыты ў часы нямецка-фашысцкай акупацыі, у пасляваенныя нішчымна-бясхлебныя гады, тых выпрабаванняў ваенным і мірным жыццём, выпрабаваннем страхам, галадам, вялікім горам і малой радасцю, што выпалі на іх долю, для творчасці хопіць датуль, пакуль будуць сілы тварыць» [1, с. 18].

Творчасць Роберта Раждзественскага азмрочана стратай бацькі, які разам з маці (нягледзячы на скасаванне шлюбу) сышоў на вайну ў 1941 годзе. Першы верш «С винтовкой мой папа уходит в поход…» паэта прысвечаны менавіта гэтай падзеі. Нягледзячы на пэўныя хібы і празмерную экзальтацыю, твор быў апублікаваны ў газеце «Омская правда». Варта адзначыць, што бацька паэта загінуў у лютым 1945 года, ён, як і бацька Рыгора Барадуліна з аднайменнага верша, не вярнуўся з вайны, не прыхіліў да сябе хлопчыка, які верыў у лепшае: «Каторы раз сыходзіў снег... / Дамоў вярнуліся суседзі. / Я кожнаму насустрач бег / І чуў кароткае: «Прыедзе...» / Паверыць цяжка мне таму, / Што больш не прыйдзеш ты дадому, / А шапку я заўжды здыму / Перад магілай невядомай» [2, с. 16].

Кніга «Баллада о красках», якая выйшла ў бібліятэцы часопіса «Огонёк» (№ 10, 1976 год), амаль уся прасякнута антываенным пафасам і разважаннем пра сэнс жыцця. Паказальным з’яўляецца верш, які адкрывае выданне: «Я сегодня до зари встану, / по широкому пройду полю. / Что-то с памятью моей / стало: / всё, что было не со мной, – / помню! / Бьют дождинки по щекам впалым. / Для вселенной двадцать лет – / мало. / Даже не был я знаком / с парнем, / прокричавшим: / «Я вернусь, / мама!..» <…> А степная трава пахнет горечью. / Молодые ветра зелены. / Просыпаемся мы. / И грохочет над полночью / то ли гроза, / то ли эхо / прошедшей войны» [3, с. 3].

Тэма памяці, нясконачанасці вайны становіцца дамінантнай у працытаваным творы. Прырода чакае вяртання юнака, а лірычны герой адзначае, што жыве «за себя / и за того парня» [3, с. 3]. Пафас твора, нягледзячы на патрыятычную накіраванасць, – лірычны, ён прасякнуты няспынным сумам-разважаннем аб страце маладых хлопцаў, што не вярнуліся да маці. Пра «незавершанасць» памяці аб ахвярах сведчаць апошнія радкі, у якіх нават гром асацыіруецца з рэхам вайны.

На прыёме апазіцыі маленькі – вялікі пабудаваны верш «На земле безжалостно маленькой…», у якім падкрэсліваецца значнасць подзвігу звычайнага маленькага чалавека. Ахвяруючы ўласным жыццём у імя Вялікай перамогі, ён стаў абагуленым вобразам простых людзей, якія не вылучаліся нейкімі выключнымі здольнасцямі і якасцямі, але менавіта ў іх маленькасці канцэнтравалася вялікая адвага і рашучасць: «…А когда он упал – / некрасиво, / неправильно, / в атакующем крике / вывернув рот, / то на всей земле / не хватило / мрамора, / чтобы вырубить парня / в полный рост!» [3, с. 4].

У падобных творах паэт наследуе традыцыі Уладзіміра Маякоўскага ў галіне формы, візуалізуе роздум-разважанне з дапамогай перарывістых радкоў і інтанацыі, лесвіцы, клічнікаў і шматкроп'яў. Раскрыццё названай тэмы працягваецца паэтам у баладах («Баллада о зенитчицах», «Баллада о красках», «Баллада о молчании»), элегіях-медытацыях («В сорок четвёртом», «Та зима была…») і рэквіеме («Вечная слава героям…»).

Яшчэ адзін таленавіты паэт-шасцідзясятнік – Яўген Еўтушэнка – з бабуляй быў у эвакуацыі падчас вайны, разам з аднакласнікамі выступаў перад пацыентамі ваеннага шпіталю. Цяжкім успамінам, азмрочыўшым дзяцінства, стала нямецкае прозвішча будучага паэта Гангнус, за якое яго неаднойчы крыўдзілі ў школе.

Пранізліва-трывожным настроем прасякнуты вершы «Не забудь своих детей страна», «Баллада о штрафном батальоне», «Я хотел бы», «Баллада о шефе жандармов», «На велосипеде» і інш. Я. Еўтушэнка ў аўтабіяграфіі адзначаў, што «вернувшись в Москву, я жадно набросился на стихи. Страницы выходивших тогда поэтических сборников были, казалось, пересыпаны пеплом пожарищ Великой Отечественной. «Сын» Антокольского, «Зоя» Алигер, «Ты помнишь, Алёша, дороги Смоленщины...» Симонова, «Горе вам, матери Одера, Эльбы и Рейна...» Суркова, «Не зря мы дружбу берегли, как пехотинцы берегут метр окровавленной земли, когда его в боях берут...» Гудзенко, «Госпиталь. Всё в белом. Стены пахнут сыроватым мелом...» Луконина, «Мальчик жил на окраине города Колпино...» Межирова, «Чтоб стать мужчиной, мало им родиться...» Львова, «Ребята, передайте Поле – у нас сегодня пели соловьи...» Дудина; всё это входило в меня, наполняло радостью сопереживания, хотя я ещё был мальчишкой. Но во время войны и мальчишки чувствовали себя частью великого борющегося народа» [4, с. 7].

У вершах пра асэнсаванне тэмы Вялікай Айчыннай вайны паэт неаднаразова адзначае, што «юность кончилась вместе с войной» [4, с. 71]. У некаторых творах аўтар крытыкуе сучаснікаў, якія адмаўляюцца ад шанавання невядомых герояў вайны. Так, у вершы «Блиндаж» маладая кампанія гуляе ва ўмацаванні часоў Вялікай Айчыннай вайны, дзе паляглі мужныя героі: «Томясь какой-то странною тревогой, / блиндаж стоял над Волгой, / самой Волгой, / и в нём среди остывших гильз / и пыли, / не зажигая света, / тени жили…» [4, с. 135].

Беларускі паэт-шасцідзясятнік Анатоль Вярцінскі адзначаў, што «вайна наклала глыбокі адбітак на нашу псіхалогію, на наша светаадчуванне, вызначыла ў значнай ступені нашу маральна-філасофскую арыентацыю (вядома, не толькі ў негатыўным, але і ў станоўчым сэнсе, у сэнсе нашай большай жыццястойкасці, больш устойлівага аптымізму) … мы, жывыя сведкі вайны, не маем маральнага права маўчаць» [5, с. 254].

Тэме Вялікай Айчыннай вайны прысвечаны вершы А. Вярцінскага «Дынамік», «Два полі», «Было імя ў салдата», «Вечны сон, вечны звон (Хатынскі трыпціх)», «Дарога партызанская», «Я перад вамі з памяццю сваёй…», «Плач спаленай вёскі», «Балада пра спаленую вёску і жывога пеўня» і інш. Паэт-грамадзянін звяртаецца да нашчадкаў з заклікам не паўтарыць адну з самых жудасных сусветных войнаў. Дэталёва апісваючы непапраўныя раны беларускага народа і яго ўрон, аўтар справядліва адзначае, што вайна на нашай зямлі нікога не пакінула абыякавым, незагойныя раны ў сэрцах беларусаў крывавяць і да нашага часу.

У вершы ці міні-паэме «Рэквіем па кожным чацвёртым» пісьменнік выкарыстоўвае рэфрэны, акцэнтуе ўвагу чытача на непапраўных стратах, смерці, якая закранула кожную сям'ю: «Вы бачылі лес, / дзе прагал скразны? / Скажыце, вы бачылі бор той, / дзе кожнай другой няма сасны / ці сама меней – чацвёртай? / Тое ж было з народам маім. / Сякера ваеннай навалы / прайшлася бязлітасна па ім, / і – прагалы, прагалы. / Яны і сёння не зараслі, / свіцяцца прасторай мёртвай... / Вы бачылі лес, / дзе прагал скразны? / Скажыце, / вы бачылі бор той?» [6, с. 43].

Бацькоў Янкі Сіпакова ў ваеннае ліхалецце закатавалі фашысты за сувязь з партызанамі, таму вялікая колькасць твораў паэта прысвечана не толькі ўслаўленню гераічнага подзвігу простых людзей, але і апісанню драматычных падзей, а вайна ўвогуле прыпадабняецца да

агульначалавечай трагедыі. Балады Я. Сіпакова «Сяўба. Беларуская балада XX стагоддзя», «Мячык. Польская балада XX стагоддзя», «Урок. Сербская балада XX стагоддзя», «Еш! Славенская балада XX стагоддзя» ствараюць вобразы маці-партызанкі, што страціла падчас вайны мужа, сына і дачку і стала сімвалам Радзімы-Маці; закатаваных дзяцей і дарослых, над якімі здзекуюцца дактары-фашысты і сукамернікі; настаўніка, які свядома ідзе на смерць са сваімі вучнямі: «Дзеці, супакойцеся, / Мы правядзём сягоння з вамі / Апошні свой урок... / Па-першае, давайце мы паўторым / Мінулае. / Хто ведае, скажыце мне, / Што значыць радасць, воля, смех, Радзіма? / О, столькі рук – / Засвоілі вы добра урок мінулы. / А цяпер давайце запішам тэму новага урока... / Прабачце, не запішам, а запомнім. / Увага, Глішыч! Не глядзі спалохана / На аўтаматы... / Не круціся... / Значыць, тэма: / «Звяры дваццатага стагоддзя». / Мэта: / Вас навучыць хачу я ненавідзець / Такіх звяроў... / Страляйце ж, крывасмокі!» [7, с. 267–268].

Многія вершы Я. Сіпакова становяцца палымянымі заклікамі, звернутымі да будучых пакаленняў з просьбай не забываць і не паўтараць трагічных урокаў вайны («Да біяграфіі майго народа. I», «Да біяграфіі майго народа. II», «Да біяграфіі майго народа. III», «Перамога», «Жывы са спаленай вёскі» і інш.).

Бібліяграфічны спіс

1. Андраюк, С. А. Проза / С. А. Андраюк // Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя : у 4 т. / навук. рэд. У. В. Гніламёдаў [і інш.] / Нац. акад. навук Беларусі, Аддз-не гуманітар. навук і мастацтваў, Ін-т літ. ім. Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2002. – Т. 4, кн. 1 : 1966 –1985. – Мінск, 2002. – С. 8–31.
2. Барадулін, Р. Выбраныя творы / Р. Барадулін. – Мінск : Кнігазбор, 2008. – 600 с.
3. Рождественский, Р. Баллада о красках / Р. Рождественский. – М. : Изд-во «ПРАВДА», 1976. – 32 с.
4. Евтушенко, Е. Избранные произведения : в 2 т. / Е. Евтушенко. – М. : «Худож. лит.», 1975. – Т. 1 : 1962–1965. Стихотворения и поэмы. – 512 с.
5. Вярцінскі, А. Высокае неба ідэала : Літ. крытыка і публіцыстыка. / А. Вярцінскі. – Мінск : Маст. літ., 1980. – 336 с.
6. Вярцінскі, А. Тры цішыні : Вершы / А. Вярцінскі. – Мінск : Беларусь, 1966. – 127 с.
7. Сіпакоў, Я. Выбраныя творы : у 2 т. / Я. Сіпакоў. – V=A: : 0AB. ;VB., 1995. «. 1 : 0M7V0. – 431 A.

БЕЛАРУСКІЯ І АНГЛІЙСКІЯ ПРЫМЕТНІКІ, ЯКІЯ АДНОСЯЦЦА ДА МЕТАЛАЎ, ДРЭЎ, РАСЛІН, ЖЫВЁЛЬНАГА СВЕТУ[1]

В. А. Мусіенка (Мінск, Беларусь)

Ментальны кантынуум другасных ад'ектыўных намінацый ствараюць пераносныя ЛСВ розных тэматычных груп, якія ўжываюцца для выражэння інтэлектуальных здольнасцей, глыбіні свядомасці, творчых установак чалавека. Усе яны выяўляюць разнастайныя і ўстойлівыя асацыяцыі і ўключаюцца ў агульную мадэль семантычнай дэрывацыі, дзе ў якасці крыніцы матывацыі выступаюць найменні жывёл, металаў, дрэў, раслін і інш., а ў якасці сферы-рэцыпіента – найменні чалавека і яго інтэлектуальных сутнасцей, ментальных прымет, з'яў, уласцівасцей, характарыстак.

Характар арыентацыі другасных ментальных ЛСВ наступных ад'ектываў абумоўлены першаснымі значэннямі, у структуры якіх утрымліваюцца тыя ці іншыя кваліtатыўныя семы:

[1] Артыкул падрыхтаваны пры фінансавай падтрымцы Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь (№ДР 20211211).